

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: СУЧАСНІ ТА ІСТОРИЧНІ КОНТЕКСТИ, КОМПАРАТИВНІ РЕТРОСПЕКЦІЇ, ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ

Повсякдення російсько-української війни: усна історія

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.005>
УДК 327.8:341.324(470:477.41)“2022/...”

«...ЯКОСЬ ОРГАНІЗМ МОБІЛІЗУЄТЬСЯ НА САМОВИЖИВАННЯ»: ВОЄННЕ ПОВСЯКДЕННЯ В РОЗПОВІДІ МЕШКАНЦЯ с. НОВА БУДА НА КИЇВЩИНІ

Інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей

Мета — запровадити до наукового обігу записані у серпні 2023 р. свідчення чоловіка похилого віку, який став очевидцем швидкого наступу ворожих сил на півночі Київської обл. в лютому — березні 2022 р., висвітлити становище мешканців сіл, що опинилися впритул до вже захоплених територій і перебували під загрозою подальшого просування російської армії в напрямку Києва, під артобстрілами й бомбардуваннями. **Методологія** базується на отриманні інформації суб'єктивного характеру шляхом напівструктурованого інтерв'ювання з використанням заздалегідь визначених запитань, залишаючи місце для гнучкості залежно від відповідей особи про події з її життя. В подальшому індивідуальний досвід може бути зіставлений з іншими джерелами щодо реалій початку повномасштабної фази російсько-української війни. **Наукова новизна** полягає у відтворенні повсякденних практик виживання селян, які опинилися під загрозою окупації внаслідок просування ворога на Київ. **Висновки.** Матеріали інтерв'ю відображають «живу історію», що постає у тривимірному розрізі: місце, час, обставини. Зважаючи на швидкоплинність подій, неможливість їх невідкладної документальної фіксації, усноісторичні матеріали про персональний досвід виживання пересічної людини в надзвичайних воєнних обставинах можуть бути включеними до майбутнього мегаісторичного наративу.

Ключові слова: *війна Росії проти України, усна історія, стратегії виживання, воєнне повсякдення, цивільне населення, Київщина, с. Нова Буда.*

Цитування: «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне повсякдення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей). *Український історичний журнал.* 2024. № 5 (578). С. 5—15. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.005>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 5 (578)

Від початку широкомасштабного вторгнення російської армії на територію України в лютому 2024 р. в рамках проекту «Гуманітарні аспекти російсько-української війни: історико-культурні візії та сучасні стратегії виживання» започатковано документування усних свідчень очевидців подій перших місяців війни, що розгорнулися на Чернігівщині. У 2023 р. географію експедиційних виїздів було розширено, зокрема шляхом фіксації спогадів жителів Київщини, чії населені пункти опинилися на межі між окупацією, облогою та активними бойовими діями.

Північ Київської обл. перебувала серед найбільш загрозованих територій понад місяць. Чимало сіл і невеликих міст відразу після деокупації опинилися під прицільною увагою представників різних професійних спільнот, які зосередилися на процесі запису пережитих досвідів. Так, результатом журналістських досліджень стали збірки інтерв'ю з жителями Бучі, Ірпеня, Гостомеля [1—2]. В рамках проекту, ініційованого Державним архівом Київської обл., було розпочато формування колекції документів подій російсько-української війни на Київщині [3]. Свідчення з усної історії, а саме 35 текстів від найвідоміших українських письменників та інтелектуалів, представлено в англomовному виданні, покликаному донести світові інформацію про переживання та воєнні реалії, зокрема в Бучі [4]. Опубліковано також свідчення мешканки смт Бородянка Бучанського р-ну [5]. Усноісторичні відеоматеріали, зокрема з досліджуваної нами Нової Буди, представлено у проекті «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова [6]. Одна з потужних документальних ініціатив, пов'язаних із фіксацією подій на Київщині, належить О. Стяжкіній [7]. Почали з'являтися аналітичні розвідки, що базуються на порівняльному аналізі стратегій виживання цивільного населення під час Другої світової й поточної російсько-української воєн [8, С. 158—172].

Наведене нижче інтерв'ю записане від мешканця с. Нова Буда, розташованого у 13 км на північний захід від зайнятої ворогом Бородянки. Це — розповідь про особистий досвід виживання 70-річного чоловіка в умовах загрози захоплення села ворожими військами. Інтерв'ю висвітлює становище літньої цивільної людини, не готової сприйняти навіть думку про можливість повномасштабної війни. Опинившись в епіцентрі трагічних подій, фактично на лінії зіткнення, вибір попри всі небезпеки був однозначним — надання прихистку тим, хто цього потребував, допомога в організації евакуації місцевих жителів, піклування про біженців, самотніх людей похилого віку, котрі не мали змоги виїхати, а також гасіння пожеж після артилерійських обстрілів, порятунок від вогню сусідських хат, догляд за покинутою односельцями худобою, птицею.

Навіть такий стислий перелік ключових подій, яких інформант торкнувся під час інтерв'ювання, свідчить про те, що бесіда мала особистий, в якійсь мірі біографічний характер. Чоловік неодноразово згадував про свою дружину, дітей, близьке оточення — це ті, хто просив допомоги (та не просив, як у випадку гасіння палаючих хат, годівлі покинутої худоби, собак тощо) й кому він беззастеречно її надавав. Це «власна історія» у вигляді життєопису індивідуального повсякденного досвіду в надзвичайних обставинах війни. Та ще й окремого звучання набувають самі події (або випадки), про які згадує респондент. Вочевидь,

вони становили для нього неабияку цінність, якщо виринули з пам'яті, якщо йому захотілося про них розповісти. Ці деталі в подієвому потоці можуть залишитися непоміченими. У цьому й полягає цінність усної історичного джерела, сформованого в умовах події, яка настала і триває. Воно, попри драматичність, насиченість емоціями та особистими переживаннями, а отже неминучу суб'єктивність, усе ж репрезентує різні сторони воєнного повсякдення надзвичайної ваги. Правдивість, здавалося б, усталеної тези про те, що індивідуальні спогади становлять «складний комплекс селективного відбору та означення лише певних сегментів прожитого минулого і “забування” інших» [9, С. 165], в умовах нової реальності (війни, що триває, та водночас — роботи дослідників усної історії «в полі» тут і тепер) має бути переосмислена.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Podobna, Ye. Mista zhyvykh, mista mertvykh: Istorii z viiny u Buchi ta Irpeni. Kharkiv: Folio, 2023 [in Ukrainian].
[Подобна Є. Міста живих, міста мертвих: Історії з війни у Бучі та Ірпені. Харків: Фоліо, 2023. 224 с.].
2. Podobna, Ye. Yii viina: 25 istorii pro smilyvist, sylu i liubov. Kharkiv: Vivat, 2024 [in Ukrainian].
[Подобна Є. Її війна: 25 історій про сміливість, силу і любов. Харків: Vivat, 2024. 288 с.].
3. Kolektsiia dokumentiv rosiisko-ukrainskoi viiny na Kyivshchyni. *Kataloh dokumentatsiinykh initsiatyv*. URL: <https://mostdocumentedwar.org/project/kolektsiya-dokumentiv-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-na-kyivshchyni/> [in Ukrainian].
[Колекція документів російсько-української війни на Київщині. *Каталог документальних ініціатив*. URL: <https://mostdocumentedwar.org/project/kolektsiya-dokumentiv-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-na-kyivshchyni/> (дата звернення: 02.07.2024)].
4. State of War: Anthology. Chernivtsi: Publisher Svyatoslav Pomerantsev, 2023. 256 p.
5. Makhovska, S. “...kadyrivtsi khodiat po budynkakh, kydaiut hranaty u pidvaly, rizhut liudej i gvaltuiut”: (Ne)vidoma istoriia okupatsii smt Borodianka navezni 2022 r. (interviu zapysala ta pidhotuvala do druku S. Makhovska). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2024. 3: 43-58. doi.org/10.15407/uhj2024.03.043 [in Ukrainian].
[Маховська С. «...кадирівці ходять по будинках, кидають гранати у підвали, ріжуть людей і гвалтують»: (Не)відома історія окупації смт Бородянка навесні 2022 р. (інтерв'ю записала та підготувала до друку С. Маховська). *Український історичний журнал*. 2024. № 3. С. 43—58. doi.org/10.15407/uhj2024.03.043].
6. Mistse podii: Nova Buda. Kateroriia: Istoriiia myrnykh. *Muzej “Holosy myrnykh” Fondu Rinata Akhmetova*. URL: <https://civilvoicesmuseum.org/stories/aviabomby-padali-s-nebanas-nakrylo-vzryvnoj-volnoj-vse-vokrug-gorelo> [in Ukrainian].
[Місце подій: Нова Буда. Категорія: Історія мирних. *Музей «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова*. URL: <https://civilvoicesmuseum.org/stories/aviabomby-padali-s-nebanas-nakrylo-vzryvnoj-volnoj-vse-vokrug-gorelo> (дата звернення: 01.07.2024)].
7. Shhodennyk «Kyiv. Kozhnogo dnia liutoho». *Kataloh dokumentatsiinykh initsiatyv*. URL: <https://mostdocumentedwar.org/project/shhodennyk-kyiv-kozhnogo-dnya-dovgogolyutogo/> [in Ukrainian].
[«Щоденник «Київ. Кожного дня лютого». *Каталог документальних ініціатив*. URL: <https://mostdocumentedwar.org/project/shhodennyk-kyiv-kozhnogo-dnya-dovgogolyutogo/> (дата звернення: 02.07.2024)].

8. Vorobiei, O. Spilne ta vidminne u Druhii svitovii ta rosiisko-ukrainskii viinakh na prykladi usnoistorychnykh svidchen kyianky 1929 r. N.: *Istorychna pamiat pro Druhu svitovu viinu: kompleks zhertyu*. Kyiv: Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy, 2023 [in Ukrainian]. [Воробей О. Спільне та відмінне у Другій світовій та російсько-українській війнах на прикладі усноісторичних свідчень киянки 1929 р. н. *Історична пам'ять про Другу світову війну: комплекс жертви*. Київ: Інститут всесвітньої історії НАН України, 2023. С. 158—172].
9. Sereda, V., Males, L. Usna istoriia yak metod i metodolohiia: deiaiki problemy stvorennia ta interpretatsii usnoistorychnykh dzherel. *Ukraina moderna*. 2007. 11: 159-165 [in Ukrainian]. [Середа В., Малес Л. Усна історія як метод і методологія: деякі проблеми створення та інтерпретації усноісторичних джерел. *Україна модерна*. 2007. Т. 11. С. 159—165].

Надійшла / Received 21.07.2024

Ольга ВОРОБЕЙ

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,
Інститут всесвітньої історії НАН України (Київ, Україна)
olianna20@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7631-3327>

Olha VOROBIEI

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Research Fellow,
Institute of World History of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

olianna20@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7631-3327>

* * *

Н.: Знаєш, 23-го (лютого 2022 р. — О. В.) сильно горіло і бомбили, і 24-го теж горіло [...].

О. В.: Чи були у вас передчуття, що почнеться війна? Можливо, сни які-небудь снилися?

Н.: Снилися, але передчуття було таке, що скоро має розпочатися. Через інформацію в новинах. Телебачення, все. Нагніталася обстановка. Ну, чекав... От я проснувся 24-го (лютого 2022 р. — О. В.), буквально, як війна розпочалася. Подивився по телефону — вже все... [...]

Почалося з того, що нічого хорошого, я знав, що нічого хорошого це не буде... Позвонив син з Бучі, каже: «Ми до вас їдемо». У Бучі вони жили. «Їдьте, а шо ж». Вони швидко приїхали, речей не брали, швидко приїхали вони. Буквально десь в одинадцять-дванадцять чи в чотирнадцять, до обіду вони вже були в нас. Через годину, дві чи три дзвонить знайомий: «Можна, ми до вас приїдемо?». Ну, приїжджайте, шо ж... Приїхали вони втрюх, сім'я. Жінка Альона, це Міша, і Кароліна, це їхня дочка. І ще й собачка такий, кімнатний. Ну, собачку ми приготували йому на літню кухню — це ж 24 лютого, ще ж воно холодно на дворі. Тобто собачка жив у літній кухні. А вона, собака свій, німецька овчарка, то він спочатку реагував. Нехорошо реагував на це, бо постороння собака. Але жив він у літній кухні, там я йому топив піч, грубку.

А ми жили — сіли зразу на жорсткий режим економії. Чогось я так і передчував, що будуть перебої. Значить, в нас було, в нас вдома було картопля. Ну, на нас. Боршно було, цукор був, мед був, масло було, м'ясо було. Все було, ну, так, в межах розумних запасів. Ну, таке. Потім цілий жорсткий режим економії, тому що ми не знали, скільки воно буде, як воно буде і що воно буде. Пожили вони в нас десь до числа 2-го чи 3-го березня. Внуки мої виїжджали із жінкою. Вони до них пристроїлися і ще бучанці, і теж виїхали. Вони буквально виїхали, а тут з Бородянки приїхали, знайомі V. Невістки знайомі. Приїхала сім'я з трьох чоловік і ще до них якась прибилась людина, кума. То вони вчотирьох приїхали. Були вони в нас до 8-го (березня — *О. В.*). Це із 4-го чи з 3-го березня і до 9-го. 8-го світло погасло і 9-го вони виїхали. Теж був такий режим економії, тому що, все, запаси тасували. Ну, а як? Ми з дружиною живемо вдвох, а зараз — вісім душ і ми. Десять душ. Відро картоплі вніс — хоп! — і нема вже! То було і кролячу картоплю їли — я кролям варив, кролів в мене було 12 штук, то невеличку картоплю варив, то сідали, перебирали її, і була картопля-мундірка. Але так розподілили, що голодні не були, не схудли, жили нормально. 8-го був сумашедший рев такий! [...]. Вони приїхали близько села. Ну, воно нас минуло. Напруга пропала. Це 8-го. І 9-го ці київські виїхали теж уже.

Остались наші діти і ми, шість душ. І ми по-всякому думали, щоб якось... А тут пішов потік. Людей потік по селу. Всі туди йшли, тому що на Пісковку (селище міського типу в Бучанському р-ні Київської обл., розташоване у 8 км західніше Нової Буди — *О. В.*). З Пісковки там ще була дорога. Там Пісковка, Мигалки (село в Бучанському р-ні Київської обл., розташоване в 1 км південніше Пісківки — *О. В.*) і на Радомишль (місто у Житомирській обл. — *О. В.*). Ще можна було їхати. Тобто, вся основна маса людей із Бородянки тікала сюди. Ну, хто проривався із Бучі, чи як там вже получалося в людей. Ну, в основному, вся маса з Бородянки йшла сюдою. І поселялися тут. Тут організувався штаб у нас, роздавали пайки. Ну, в принципі, люди не голодували і жили нормально. Бувало, що в примітивних умовах жили, ну не під відкритим небом. Людей розселили всіх. І жили нормально. Ну, я не можу сказати, що нормально.

О. В.: Відносно того часу, так?

Н.: Якщо вважати на те, то так. Прийшли з бухти-барахти і... Ну, в нас там, наприклад, були постільні принадлежности, все це було. А в деяких людей не було такого на заміну. В нас була вода в хаті.

О. В.: У вас було централізоване водопостачання чи криниця?

Н.: Централізована пропала, як і електрика пропала, і вода централізована пропала. У нас був генератор, я міг накачати води.

О. В.: Генератор у вас ще до війни з'явився?

Н.: Не того, що... Так, просто ще колись, як було світло, потухло, а в нас був такий газовий котел, що як не мав електрики, не палився. То ми собі купили, тоді бензин був по 6 чи по 5 грн, і ще можна було бензином, ще дешевше платити, а не газом, розумієте? То потім він у нас так стояв. Ну, тоді ми почали його

задіювати. Ну, холодильники зразу ми відключили, тому що генератора на холодильника не вистачає. Там телефон зарядить, чи що-небудь, там новини включали, на пів години, подивився телебачення. Тому що інформації як такої вже не було нормальної.

О. В.: Що ви робили з продуктами з холодильника, коли зникло світло? Можливо, тушонку варили?

Н.: Ні, це використовував дідовський метод. У кладовці в мене було підлога холодна, значить, я зразу там розіслав півку, і як дивився, що через два чи три дні вже холодильна камера починала туди [текти], значить, я послав його на ту пльонку і накидав багато зверху одержі. Потім воно проходить десь дві, три, чотири доби, дивлюся там. В цей момент я поліз на чердак, знайшов, у мене колись було там пів мішка солі старої і чотири відрові каstrулі емальовані. Це вже було як діти виїхали. Як вони були, то ще воно в мене було хранилося в кладовці. І все м'ясо яке було, значить, я в каstrулю сунув. Значить, я собі... ще тоді газ був, кип'ятив воду і налив більше, ніж пів каstrулі води. І ще стаскав тоді солі. Вона була готова, її вже розсолили. Тільки воно почало розтавати все, я вже все м'ясо і сало кинув туди. І виніс у погріб.

О. В.: І гарно стояло?

Н.: І так воно стояло! Діти до нас приїжджали в червні, в липні (після декупації, у 2022 р. — *О. В.*), і ще було те м'ясо. Вимочувати треба. Концентрація, велика концентрація солі — «як ропа», говорить в народі. І воно нормально зберіглося, ніякого запаху, нічого не було. Перед вживанням треба було налити там, приміром, 5 л води та кинути пів кіло сала, м'яса. І воно простояє добу і можна було користуватися. Їли суп, робили котлети. Ми нічого не викинули зовсім.

О. В.: Це добре. А так що?

Н.: До 20-го вже в основному народ виїхав, до 20-го березня. І приїжджає син, і говорить, так і так, що ось мають зайти до нас ці рашисти. Ну, я чогось ще до останнього в це не вірив. Але дружині кажу: «Знаєш що, ти так, цей, бери, збирайся і їдь». То ми серед ночі її зібрали і вранці її завезли в Мигалки. З Мигалок у Рівне. Там у Рівному вона перебула трошки, там буквально час-два-три, і в Луцьк. В Луцьку вона жила. Жила вона там непогано, але вони сильно хвилювалися за мене. Я залишився сам.

О. В.: А чого ви залишилися сам?

Н.: Ну, не хотів я їхати з дому.

О. В.: А, може, через хазяйство, чи ні?

Н.: Ну, хазяйство. Тоді, знаєте, якось воно не дуже-то, цей, думалось чого. Ну, так, в принципі, в мене все було. І м'ясо ж було, і сало. Сусідка попросила, щоб я глядів її курей. В неї сорок курей — це й яець було. Рашисти, вони не дійшли до нас. Ось ви приїжджали на переїзд, то от там вже вони були. Але далі не зайшли вони. Потім активна фаза воєнних дій — і вони почали стріляти по селу, це 23-го (березня 2022 р. — *О. В.*). Перед тим ще стріляли туди далі, на

Спартак (залізнична станція у с. Нова Буда — *О. В.*), за станцією, там повалили хати. Почали горіти хати з тієї сторони, от з станції Спартак. І почало тоді ж і в городах горіти, часу мало було, хто ж його скопував тоді, не кошене все. І тоді сильно було сухо. Почала горіти трава, все в отаку круговину. А людей-то вже немає. А перед цим ще був обстріл. Ми стоїмо, *С.* був, сусід мій навпроти. Почався обстріл, і я так буквально кажу, що тікаємо по погребях. Він до себе побіг, собаку схватив, і забігли ми в пригребіцію. В погреб сам не влазили, бо думаю, там невідомий погреб, не дуже глибокий. А в пригребіці там такі стіни, будемо сидіти. Я тоді шеферину знімав з чердака, щоб мені легше було сидіти. Ми довго там не сиділи. Справа в тому, що лупнуло. Лупнуло одразу далі, потім близько, так близько лупнуло, що наче кастрюлю взяти з сковорідкою над вухом і молотком вдарити з усієї сили. Перебушувало, це хвилин 10—15, і я виходжу. Повний двір пінопласту оцього, дрібненького. Думаю, це обнесло хату, бо в нас пінопластом обложена хата. Ні. Нормально. Хату обійшов — тільки одне вікно, одна шибка розбита. Як я через забор переглядав, сусіда забора немає, а десь стільки метрів п'ять від забора воронка. У нас тільки дирка в заборі невеличка. І хата, яку, ну, підняло і впустило, тому що натрушено було, дорога біля вікон. Пісок сипався. Проводів нема. Стовпи голі стоять, вся проводка лежить.

О. В.: А воно ж під напругою?

Н.: Та яке там! Вже світла ж не було. Ще з 8-го числа світла не було, а це вже було десь з числа 20-го, чи якогось, обстріл. І потім, дивлюсь, починається пожега на станції, і все. Якраз воно йде на нашу сторону! Вітер був західний, весь час західний вітер був. Горить же страхіття... Ну, і що робити? А, це ж за пінопласт... Пінопласт, це в сусіда через хату, в сусіда у дворі влупнув снаряд, міна. І в нього теж було обложено пінопластом. І вона звернула ця вибухова хвиля, понесла ж мені на мій двір. Сарай закритий, а це дивлюсь — відкритий, я ж сарай наче закривав, як біг у погріб. Отакий язичок металевий був, а його вивернуло, і двері відкрило. І в хату двері відкрило. Взагалі, ну, сильна вибухова хвиля. Вибухова хвиля була, от аж близько.

І що я ще цікаве таке. Начебто мені бджоли гудуть, чи що. До сусіда хожу, там пора, чи тих курей, гуде щось. Ну, то гелікоптери ці літали, безпілотники. А то ще й лупають. Це тільки йду курей порати, так і лупають міні ці. А потім я дослідив те, що воно біля мене ці осколки. «Луп», «луп», а вони засадять. Та вже після того, як воно втихне, тоді я ходив порати курей. А потім пішов я, тут сусід прийшов і дивиться на свою хату. Під'їхав він і ще в нього один. Та кажу: «Хлопці, М і S!»». Кажу: «Хлопці, пішли, згорять вони, дивіться, хати повалає вогонь зараз!»». Ну, попросив їх. Вони, правда, послушали. І це ми втрюх. Потім ще завклуба покойного і син, теж вже він умер, *К.* Він ще вийшов із одним квартирантом, своїм біженцем. І це ми вп'ятьох десь годин три отбивали хати.

Потушили ми його (вогонь — *О. В.*), не пустили, а так би погоріли, і вся ця вулиця була б згоріла. От як він пройшов, я ще супроводжував його, супроводжував десь аж далі, ще метрів 400, поки воно не стихло. Але воно перекинулось до залізничної колії. Біля залізничної колії, там очерет, і воно пішло на в'їзд аж,

аж на виїзд з Нової Буди. А там далі, там один будинок згорів. Горів він аж довго, до півночі горів, я дивився. Це 23-го (березня — О. В.) було. А 24-го, я думав, що буде все вже.

Я знаю, що у хлопця одного (сусіда — О. В.) там є тимчасова така будівля, времяночка, там є плита, під дрова, і можна там варити їсти. Значить, поліз на чердак, знайшов чавуни, казанок. Хазяїв немає. Значить, риби наловиш, якої хочеш. Вудку знайшов. Заховав вудку. І ось вже під вечір потухло воно все. Хлопці прийшли (односельці — О. В.), хочуть втікти, так нема на чому. Мотоцикл новий, К-650, «Днепр», з коляскою, ще і 5 тис. км не проїхав. Кажу: «Нате, забирайте». Завели вони його, поїхали. Кажуть: «Їдьмо з нами!». «Ні, кажу, не поїду. Буду вдома. Не хочу». Ну і так спав вдітий.

О. В.: А вдома чи в підвалі?

Н.: Вдома. Їсти в мене було шо. Це 24-го (березня — О. В.). Встаю вранці, знов обстріл і знов починається, горить з тієї сторони (*показує напрямком*). Що вчора не вигоріло, сьогодні починає горіти. Горить там будинок, обложений був пінопластом. Диму ж було! До часу дня не можна було дихати. Якраз по вулиці йде воно. І погоріли хати. Тоді ще три хати згоріли. І на зустріч, як йти. Вобщем, куток вигорів. Там десь хат 10 чи 12, вигоріли всі. Одне від одного і від обстрілів. Знов, я дивлюся, вже годин п'ять пройшло, потухло все. Хлопці приїхали знову, кажуть: «Поїхали додому. Поїхали, ми вас завеземо в Тетерів, а там сини прийдуть і заберуть». Кажу: «Не». Ось вже годин у 17, десь так було, і йдуть наші троє хлопців, військових. Питають: «А ви чого тут?». Кажу: «Буду тут, не хочу нікуди їхати». А вони: «Ні, їдьте, їдьте». Ні, буду тут. Тут ми ще зустрілися з І., він оставався з дружиною. О. там, сусід і я. Це ми вирішили, що завтра о 8-й годині зустрінемося. У 8 годин ранку махаємо один одному руками. Я ліг спати — а одітий же ж спиш, хто там його роздягається?! Роззுவся і спиш. Думаю: «N, а чому ти тут будеш?». Думаю: «Чого я тут буду?». Дружина моя дзвонить, там у сусіда питає: «Ти його бачив?». А вийти на зв'язок нереально, в мене телефон такий, що я ходжу десь там, піду, позвоню, скажу, що я жив-здоров, да і все. «Бачив. Він там, дим йшов, значить, топить». І тушив пожар, каже. А дружина: «А в нього з головою все в порядку?». Ну, а я за дружину питаю. Каже: «Да у нас-то все нормально». От... І от я ліг собі і думаю: «Що я тут буду, як уже всьо — автоматні черги були на буквально 300 чи 400 м від села?! Ну, зайдуть вони, гади, поставлять там танк, на виїзді з села. І буде демаркаційна лінія». Це ж були такі мислі. «Я не виїду, не побачу своїх! Все. Поїду».

О. В.: І яке це число було?

Н.: Це було з 24-го на 25-те березня. Це я, значить, полежав десь до часу чи до двох, пішов, повикидав кролів з кліток, повипускав курей сусідських, наносив їм сім мішків зерна, висипав їм води. Собаці своєму — в мене було півтора мішка сухого корму, я держав запас, держав запас, то висипав. Чотири відра поставив води йому. Повиносив, теж повиносив, бо 24-го ж виносив знову все. Я прикинув, що у дві години має моя хата горіти. О 14-й год., потім як вони

йшли, по череді хати палило. Але палило, я розраховував, що там такий потічок, і воно тормознулося, не пішло далі. А так би вся вулиця згоріла. От...

О. В.: І куди ви виїхали?

Н.: Значить, я склався — вже не було мені торби, не знайшов — я у мішок, де що було, харчі в мішок склав. От... А найшов якусь там торбу, що не застьобується, яку одержу. І я без десяти шість (ранку — *О. В.*) обняв собаку, замкнув фіртку і поїхав на Пісковку на велосипеді. Десь на узліссі мене зустріли (військовики — *О. В.*), питають: «Куди ви?». Кажу: «Тікаю». Це вже було ранок 25-го (березня — *О. В.*). Провірили мій паспорт. І в мене був знайомий, особливий колега. Я поїхав до нього. У вісім годин, чи в пів восьмої, а там я вже був там у нього. Ну, по лісі більше йшов, як їхав, тому що пісок, проїхати на велосипеді не можна було.

О. В.: У вас велосипед такий звичайний?

Н.: Да. Ну, вже, по-перше, мопед, не заведу я його, а мотоцикл отдав. Машина поїхала. В мене був тільки велосипед. Ну, і то добре, що велосипед. Хоч і не їхав, а вів у руках, але ж все речі лежать.

О. В.: Скільки кілометрів ви з цим велосипедом ішли?

Н.: У сусіднє село, вісім кілометрів.

О. В.: Вісім кілометрів?

Н.: Так. Пісковка. Вісім кілометрів.

О. В.: А там де ви зупинилися?

Н.: А там я знайшов цього свого знайомого. Ми пішли в сільську раду, а поставили мене на облік десь в якомусь такому приміщенні, що я вибув. Провірили паспорт і написали, що я вибув. І я ждав голову сільської ради і інших там в Пісківській селищній раді. Вони кажуть, що вчора поїхав автобус в Луцьк, сьогодні десь має бути десь в 10 годин. Ну, жду 10 годин. Приїжджає мер їхній, тут десь о 12, він каже, що десь о 10, чи в 11 він сказав, що не буде сьогодні автобуса. Буде автобус завтра на Луцьк. Ну, мені Луцьк треба. Десь годин 10—11 я вже був в Луцьку. Ввечері.

О. В.: То скільки ви там були, в Луцьку?

Н.: У Луцьку — десять днів. 5 квітня приїхали назад. Основна маса приїхала 5-го. Комендантська година була п'ять днів. 5 квітня приїхали — в хаті холодіна, криша пробита.

О. В.: А ви їхали, то ще криша не була пробита?

Н.: Вікна побиті були. Одне вікно було побито. А то ще і друге вікно побито було. І на чердаку вікно побито, і двері на чердак вивалилися. Ну, от зривної хвили, тому що ще на городі в нас кілька вибухів було. То це воно побило, вже посікло. А вже прожили день чи два, і не бачили, що потолок супруги висить на обоях. І в другій кімнаті так само. Протекло. Тоді вологи не було. А 5-го (квітня — *О. В.*) приїхали, почали топити. Топити хату. У нас котел ще є й дров'яний, не тільки газовий. Ми троє суток топили, поки ми ж натопили. Нагріли. Нагріли... [...]

Ну, оцей, коли обстріли, я вам розкажу таку історію. От тоді якось, от не боїться організм... Роботає на самовиживання, ви розумієте, на самозахист. От сижу в погребі — лупає. Осьо рядом лупає, бо погріб дрижить. Виліз, осьо (*показує рукою*) — воронка, осьо — воронка, знайшов трьохлітрову банку свяченої води. І кружку взяв, бо супруга кричить, щоб не розливав і посвятив кругом хати, отак по периметру облив. Потом же ж не думаєш, шо в хаті якісь там драгоценності остаються, а чавун треба. Чавун там, на чердаку, два чавуни зніс, казанок, вудку, бо три копанки остаються безхозні і треба буде ловить рибу. Просто там, якось організм мобілізується на самовиживання. Дрельки, електродрельки лежать, так я знайшов ручну дрель, косу. Електрокоса і бензокоса — для чого вони мені. Бензину ж то не достанеш. Значить беру косу звичайну. Вила, лопати. Оце так організм мобілізується, дуже мобілізується. Каже супруга: «А чого ти посуду не поховав? Ножі поховав, казанки поховав, а те інше з хати не виніс?». Кажу: «Шо я з ним буду робить? Поб'ю». Ну, так... Так шо я говорю, воно ні телевізора, нічого. Все покидали: і комп'ютери, і телевізори — все покидали. Слава Богу, що в нас не було, вони не зайшли. І невеликий період, що людей не було в селі. Ну, ось, як я говорю, я 25-го (березня — *О. В.*) поїхав. Я поїхав. Ну, ще там хто після нього був, після нас? Там було дві-три душі. Дід В. був [...]

Люди, в нас оці хлопці, П. і В., і Р., вони стільки вивезли людей! Оце бомбешки — вони все вивозили. Недалеко, на Пісковку, в Пісковку. Їм найголовніше з нашого села було вивезти людей. І знали, вони приблизно знали, хто залишився, от як баба Куличка. Список був в них. Вона ж так їм і не відкрила, вона так і пересиділа у себе в хаті.

О. В.: А мародерства у вас не було тут?

Н.: Ну, можна сказати, що не було. Трошки, так.

О. В.: А хто крав?

Н.: Оцього вже ми не знаємо. Не зловив за руку, не кажи, що було. Не можна говорити. А справа в тім, що де хто казав, що там те пропало, там те пропало, а потім каже, що знайшло. У нас що, я вважаю, що у нас, може, собака був. У нас вівчарка німецька. Він з двору нікуди не пішов.

О. В.: І був відв'язаний, але з двору нікуди не вийшов?

Н.: Він і не прив'язаний завжди був.

О. В.: Фактично, свій двір і охороняв.

Н.: Да. Ну, там тільки хвіртка надвір була відкрита. Я дивлюсь, що в нього писок був покусаний, видно собаки десь, якісь були йшли, то він їх вигонив з двору, не пускав їх. 5-го (квітня — *О. В.*) приїхали, він нас зустрічав. Радості не було меж! Кіт, собака. Ніхто нікуди не побіг. Усі залишилися вдома.

Я залишав каністру бензину під погребом, я дзвонив, щоб забрали. Одні «вмільці» (зłodії — *О. В.*) прийшли, але не змогли забрати, не дав (собака — *О. В.*). А другий вже знайшов сусіда, пішов за граблі і граблями витягнув ту каністру. А так не пускав нікого (пес — *О. В.*). [...]

О. В.: А якісь бачите у собі зміни після всього пережитого, наприклад, більш запасливим стали?

Н.: Я не. Якось не цей... Нічого... Мені нічого не повинно бути. Ну так, як і був. Живемо по-старому...

О. В.: А от якось психологічно може по-іншому?

Н.: Психологічно, так. От якось, може, стали більш якісь, я не знаю, лякливо, може... Отаке...

Записано 6 серпня 2023 р. у с. Нова Буда Бучанського р-ну Київської обл.

Респондент Н., 1953 р. нар.

Шифр експедиції: Е11/Київ-2023 (6.08.2023)

Записала та підготувала до друку О. Воробей

Надійшло / Received 21.07.2024

“...ORGANISM MOBILIZES FOR SURVIVAL SOMEHOW”:
WAR EVERYDAY LIFE IN A NARRATIVE OF THE RESIDENT
NOVA BUDA VILLAGE IN KYIV REGION

An interview recorded in August 2023 from a witness to the events of the first two months after the large-scale invasion of Russian troops into Ukraine on February 24, 2022, is presented. **The purpose** is to introduce into scientific circulation the testimony of a man of advanced years who became an eyewitness to the rapid attack of enemy forces on the north of the Kyiv region in February — March 2022, and, therefore, highlight the situation of the civilian population of villages that were close to the already occupied territories and were constantly threatened by the enemy's further advance towards Kyiv, enemy artillery fire, bombings, fires, and casualties. **The methodology** is based on obtaining information of a subjective nature through semi-structured interviews using predetermined questions, leaving room for flexibility depending on the person's answers about events from his personal life. In the future, individual experience can be compared with other sources regarding the realities of the beginning of the Russo-Ukrainian war. **The scientific novelty** lies in reconstructing the daily survival practices of the peasants who were under the threat of occupation due to the enemy's advance on Kyiv. Currently, it is difficult to understand them completely without referring to oral texts, including those that can be interpreted as personal documents. **Conclusions.** The interview materials reflect a *living*, non-static story. The latter appears in a three-dimensional section: place, time, and circumstances in which the individual found himself. Considering the fleeting nature of events and the impossibility of their immediate documentary recording, the oral history narrative about the personal experience of the survival of an average person in the extraordinary circumstances of the war can be included in the future mega-historical narrative.

Keywords: *Russia's war against Ukraine, oral history, survival strategies, war everyday life, civilian population, Kyivshchyna (Kyiv region), Nova Buda village.*